

PLANTY POŁUDNIOWE – PARK DAISY JAKO UZUPEŁNIENIE ZIELONEGO PIERŚCIENIA PSZCZYNY

SOUTH PLANTY PARK – DAISY PARK AS A COMPLETION OF THE VERDURE RING OF PSZCZYNA

Marta Urbańczyk
mgr inż.

Politechnika Krakowska
Wydział Architektury
Instytut Architektury Krajobrazu

STRESZCZENIE

Pszczyna jest najstarszym miejskim zespołem urbanistycznym na terenie województwa śląskiego. To niewielkie miasto, leżące w dolinie rzeki Wisły oraz jej dopływu Pszczyńki, wpisało się w lekko pofalowany, w większości pokryty lasem, krajobraz Równiny Pszczyńskiej. To przede wszystkim walory przyrodnicze oraz kilkusetletnie wartości kulturowe wzbogaciły ten region o wielki potencjał turystyczny.

Słowa kluczowe: Pszczyna, Księstwo Pszczyńskie, planty, Daisy von Pless.

ABSTRACT

Pszczyna is the oldest town in the Silesian Voivodship. This small city situated on the valley of Vistula River and its inflow Pszczyńka River, has inscribed into slightly hilly and mainly wooded landscape of the Pszczyna Plain. The region gained a great tourist capability primarily thanks to its nature and traditional cultural values.

Key words: Pszczyna, Duchy of Pszczyna, Planty Park, Daisy von Pless.

1. HISTORIA I STAN OBECNY

Pszczyna znajduje się pomiędzy rozbudowaną i uprzemysłowioną aglomeracją katowicką a Beskidami z Bielskiem-Białą – głównym miastem południowej części województwa. Położona przy ważnych szlakach kupieckich, prowadzących z Ukrainy przez Małopolskę i Bramę Morawską na południe Europy, Pszczyna prawa grodzkie uzyskała w XIII wieku. Rola ważnego węzła komunikacyjnego nie zmieniła się do dnia dzisiejszego, obecnie Pszczynę przecinają trasy Oświęcim – Rybnik oraz Gdańsk – Katowice – Bielsko-Biała (i dalej w stronę przejść granicznych, ze Słowacją w Żywcu i Republiką Czeską w Cieszynie). Nie tylko trasy lądowe, ale również trzy porty lotnicze w promieniu około 100 km (Pyrzowice, Balice, Ostrawa) to niewątpliwie atut Pszczyny.

Lokalizacja miasta oraz bogata historia, związana z ośrodkiem władzy książęcej w tym regionie spowodowała, że od kilku wieków Pszczyna stanowi ważne centrum usługowe i handlowe tej części województwa. W związku z tym, miasto stało się wizytówką regionu, a także siedzibą gminy i powiatu pszczyńskiego.

Il. 1. Plan miasta na mapie Księstwa Pszczyńskiego z lat ok. 1863 - 1867. Źródło: Archiwum państwowe w Katowicach. Odział w Pszczynie, sygn. AKP XVIII-6

Fig. 1. The city layout on the map of Duchy of Pszczyna, 1863-1867. Source: AP w Pszczynie AKP XVIII-6

Co ciekawe, Pszczyna nie została doświadczona – w przeciwieństwie do niektórych gmin ościennych – przez typową dla Górnego Śląska monokulturę industrialną, opartą na przemyśle górniczym i hutniczym. W strukturze gospodarczej gminy, poza rolnictwem, hodowlą i ogrodnictwem, ważną rolę odgrywa turystyka. Istotną funkcję pełnią pszczyńskie atrakcje: Muzeum Zamkowe, park w stylu angielskim oraz starówka z rynkiem; wszystkie tworzą wspólną, niezwykle zharmonizowaną całość miasta, które dzięki temu zdołało zyskać miano „Perły Górnego Śląska”.

Muzeum Zamkowe w Pszczynie, a właściwie pałac książęcy, nazwę zawdzięcza historycznej budowli obronnej o gotyckiej architekturze, która stojąc niegdyś w tym miejscu górowała nad pozostałą częścią miasta. Dzisiejszy pałac pełni funkcję muzeum, w którym zwiedzający mogą obcować z historią związaną z rodami Turzonów, Promniców, Anhaltów, Hochbergów. W tym celu dla turystów udostępniono oryginalne wnętrza mieszkalne z przełomu XIX i XX wieku, gdzie obejrzeć można liczne eksponaty. Poza budynkiem pałacu kompleks zamkowy obejmuje kilka innych zabytkowych obiektów, między innymi:

Bramę Wybrańców, oficyny zamkowe, a także stajnie książęce wraz z ujeżdżalnią i powozownią. Rocznie pałac odwiedza ponad sto tysięcy osób, przy czym jest on jednym z najbardziej rozpoznawalnych miejsc w tej części kraju.

Rezydencja książąt pszczyńskich to nie tylko obecna siedziba Muzeum Zamkowego, ale również szczególnie istotny w sztuce ogrodowej typ kompozycji parkowej. Obie części są doskonałym przykładem zespołu pałacowo-parkowego, czyli połączenia przestrzennego i funkcjonalnego obiektów mieszkalnych (pałacu, zamku) z kompozycją ogrodową lub parkową, gdzie nierozzerwalność krajobrazowa całości i jej integralne zespolenie stanowią cechą naczelną miejsca¹.

Zabytkowy park pszczyński, podzielony jest na trzy części: Dzikie Park, Park Zamkowy oraz Park Dworcowy, i zajmuje łącznie około 156 ha. Pierwszy z nich otacza Stare Miasto od strony zachodniej i stanowi największe założenie. Tutaj znajdują się: Dzika Promenada z przełomu XVIII i XIX wieku, Trzy Dęby – miejsce upamiętniające spotkanie powstańców śląskich, a także nowoczesne pole golfowe i otwarta w czerwcu 2008 roku Pokazowa Zagroda Żubrów.

Park przypałacowy graniczy ze starówką w południowej części i otacza zamek z trzech stron. Obejmuje powierzchnię około 48 ha, którą zagospodarowano w stylu parku krajobrazowego² opartego na motywach krajobrazu naturalnego. Przestrzeń ogrodowa zbudowana została ze zróżnicowanych „obrazów” (scen ogrodowych) i urządzona za pomocą sekwencji wewnątrz, powierzchni trawiastych, nieregularnych form roślinności drzewiastej, elementów wodnych o charakterze naturalnym (opartych na przebiegu rzeki Pszczynki), z budowlami architektonicznymi (lodownią, herbaciarnią, łukowymi mostkami nad kanałami), licznymi powiązaniem widokowymi i systemem nieregularnych dróg.

Park Dworcowy łączy tereny Parku Zamkowego z dworcem kolejowym i opasuje starówkę od strony wschodniej. W tym miejscu znajduje się skansen Zagroda Wsi Pszczyńskiej o powierzchni 2 ha. Zgromadzono tu najcenniejsze zabytki drewnianej architektury ludowej, pochodzące z okolicznych wsi. We wnętrzach poszczególnych obiektów obejrzyć można autentyczne, charakterystyczne dla regionu pszczyńskiego wyposażenie. Ponadto w byłym amfiteatrze mieści się teren rekreacyjno-sportowy.

Otoczone z trzech stron zielenią pszczyńskie Stare Miasto do dzisiaj zachowało swój tradycyjny, średniowieczny, o siedmusetletniej historii, układ przestrzenny w kształcie ośmioboku, z licznymi zabytkami. W centrum miasta znajduje się rozległy rynek z szeregiem opasujących go, częściowo odrestaurowanych, kamienic z XVIII i XIX wieku. Znajduje się tu wiele cennych zabytków architektonicznych, m.in. neorenesansowy ratusz, neobarokowy kościół ewangelicki i budynek Kościoła katolickiego. W obrębie pszczyńskiej Starówki, na ulicy Piastowskiej, swoją siedzibę ma Muzeum Prasy Śląskiej.³

Przez wieki rozwój przestrzenny miasta zatrzymywał się w obrębie Starówki. Między innymi dzięki temu odtworzenie planu średniowiecznej Pszczyny, zlokalizowanie placów, ulic oraz historycznych budynków nie natrafia na trudności. Możliwość dokonania takiej rekonstrukcji zawdzięczać należy także wyraźnym śladom średniowiecznego obwarowania miasta, które było naturalną granicą dla terytorialnego rozprzestrzeniania się zabudowań. Potwierdza to zachowany z 1749 roku plan, który niemal pod każdym względem odpowiada pierwotnemu układowi urbanistycznemu Pszczyny z czasu jej początków.

Rynek w Pszczynie ma kształt prostokąta, lecz jego zachodnia część odchyła się od formy regularnej wskutek bezpośredniego przylegania do niego niegdyś warownego grodu⁴.

¹ Definicja powtórzona za: M. Siewniak, A. Mitkowska, *Tezaurus Sztuki Ogrodowej*, hasło: zespół pałacowo-parkowy, Warszawa Oficyna wydawnicza Rytm 1998, s. 294.

² Ibidem, hasło: krajobrazowy park, s. 119 – 120.

³ Z. Bieńkowska, T. Piekarz, A. Ważny, I. Zajac *Pszczyna. Studium historyczno-urbanistyczne, cz. I*, Pracownia Konserwacji Zabytków w Rzeszowie, Rzeszów Pracownia Dokumentacji Naukowo-Historycznej, 1984 r.

⁴ L. Musiał, *Pszczyna. Monografia historyczna*, Katowice Magistrat Miasta Pszczyny 1936, s. 260 – 262.

Przez długi czas miasto zachowywało charakter zamknięty można było się z niego wydostać wyłącznie jedną z dwóch bram miejskich, nawet po zniesieniu obwałowań. Dopiero w 1895 roku Pszczyzna zaczęła się rozrastać w kierunku południowym. Nie zmieniło to jednak charakteru miasta pod względem rozplanowania jego śródmieścia.

2. PROPOZYCJE PROJEKTOWE

Proponowane plany rozwoju Pszczyzny, zawarte w licznych dokumentach, zakładają zwiększenie atrakcyjności turystycznej miasta i regionu⁵. Sposobem na to może być w przypadku Pszczyzny dalsza ochrona wartości przyrodniczych i kulturowych, w tym zachowanie cennego układu urbanistycznego oraz podkreślenie jego istoty poprzez utworzenie dodatkowego parku, wyznaczającego południową granicę Starego Miasta, w postaci pszczyńskich plant. Miałyby one poprawić strukturę przestrzenną, wyeliminować strefy parkingowe ze ścisłego centrum, zaakcentować w przestrzeni historyczną starówkę, tworząc razem z istniejącymi parkami zielony pierścień wokół najstarszej części miasta. Wyeksponowana w ten sposób Starówka zyskałaby na atrakcyjności, a jej granice zostałyby wyraźnie zaznaczone na wzór podobnych, z powodzeniem funkcjonujących rozwiązań w takich miastach jak Wiedeń, Kraków czy Münster i Soest.

Il. 2. Widok z lotu ptaka stanu obecnego. Źródło: fot. W. Gogolewski

Fig. 2. The aerial view, current photography. Source: photo by W. Gogolewski

Działania takie wydają się niezbędne dla zachowania atrakcyjności turystycznej Pszczyzny, głównie ze względu na istotną w tym wypadku spójność założenia pałacowo-parkowego i Starego Miasta. Obecnie zabytkowe kamienice są sukcesywnie odnawiane, przygotowany jest generalny remont płyty rynku i stajni książęcych. Jednak z najistotniejszymi planami władz miasta, po ukończeniu Pokazowej Zagrody Żubrów w 2008 roku, związana jest modernizacja istniejącego parkingu oraz stworzenie nowej ulicy handlowo-usługowej w obrębie terenów przewidzianych pod wspomniane planty. W ciągu kilku ostatnich lat można obserwować politykę rozwoju miasta zmierzającą w tym kierunku. Powstało wiele zupełnie nowych, silnie zaznaczających się w przestrzeni miasta, kamie-

⁵ *Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000 - 2020*, Sejmik Województwa Śląskiego 4 lipca 2005, s. 66.

nic luźno związanych z istniejącą architekturą. Wyznaczone zostały już także działki pod kolejne zabudowania.

Tereny przeznaczone pod wspomniane planty można podzielić na dwie połowy, zupełnie różne pod względem przestrzennym i problemowym. Część zachodnia, rzadko odwiedzana przez turystów i mieszkańców, pozbawiona jest odpowiedniej infrastruktury technicznej i sieci komunikacyjnej. Pozostałości po dawnych ogródku jordanowskim ulegają stopniowej degradacji, a zieleń stanowią głównie samosiejki. Napotkać tu można również nielegalne wysypiska śmieci. Teren ten pozbawiony jest konkretnych planów inwestycyjnych na najbliższe lata. W części wschodniej tymczasem miałyby powstać wspomniana ulica handlowo-usługowa, wraz z nowym parkingiem. Mimo już podjętych inwestycji teren ten nadal robi wrażenie zaniedbanego. Z uwagi na zlokalizowany tu parking i zabudowę handlowo-usługową jest poddawany jest silnej antropopresji. Nie ma jednak odpowiedniej infrastruktury technicznej. Brakuje jakiegokolwiek zieleni.

Negatywne przemiany prowadzą do zaburzenia klarowności postaci krajobrazowo-urbanistycznej miasta, odgrywającej istotną rolę w procesie aktywizacji turystycznej. Harmonijność krajobrazu miasta stanowi zachętę dla turystów, oprócz czynników racjonalnych, takich jak komfort użytkowy, ceny, zdrowotność, względy ekologiczne. W aktywizacji turystycznej ważną rolę powinno odgrywać akcentowanie jej. Ważne jest stosowanie zasady *primum non nocere*, nie dopuszczać do przedsięwzięć, które mogłyby zaburzyć harmonijną postać miasta.⁶

Koncepcją zagospodarowania miasta, która mogłaby rozwiązać tę kwestię, jest nowy (2007) projekt⁷ plant imienia księżnej Daisy, która jest postacią kojarzoną z Pszczyną XIX wieku i wspaniale nawiązuje do bogatej historii ziemi pszczyńskiej. Ogrody księżnej miałyby szansę stać się cennym zespołem reprezentującym typ turystyki kulturowej, edukacyjnej i sentymentalnej.

Bogata, a momentami kontrowersyjna historia życia Marii Teresy Oliwii Cornwallis-West, zwanej popularnie księżną Daisy, intryguje do dziś. Szczególnie popularna w okolicach jest legenda o zaginionym sześciometrowym naszyjniku z pereł Daisy, który najprawdopodobniej razem z nią został pochowany w nieznanym miejscu. Nawiązanie do osoby księżnej wydaje się tym bardziej oczywiste, że w mieście wciąż nie ma jakiegokolwiek miejsca upamiętniającego postać – jak magnes przyciągającą na zamek pszczyński najważniejsze osobistości ówczesnej Europy i świata. Dziś postać księżnej Daisy to element tożsamości regionalnej, ceniony zarówno w Europie, jak i lokalnie – w województwie śląskim.

Koncepcja połączenia pasa zieleni z przebiegiem życia księżnej daje możliwość stworzenia w Pszczynie krajobrazu narracyjnego, opowiadającego historię Daisy. To nowoczesne założenie pozwoliłoby pokazać społeczności lokalnej, że zieleń miejska ma szansę być czymś więcej niż tylko nic nieznaczącym układem kwiatów, roślin i małych form architektonicznych. Park Daisy w postaci plant okalających Starówkę może mieć znaczenie symboliczne i edukacyjne.

3. SZCZEGÓŁY KONCEPCJI

Poszukując sposobu na obrazowe powiązanie parku z osobą księżnej Daisy, przestrzeń plant podzielono na pięć głównych części, tożsamych z podziałem wewnątrz ogrodowych (według analizy architektoniczno-krajobrazowej)⁸. Jednakże ich granice zostały przesunięte z różnych logicznych względów. Przy kierunku zwiedzania od wschodu na zachód

⁶ W. Kosiński, *Aktywizacja turystyczna małych miast. Aspekty architektoniczno-krajobrazowe*, Monografia Politechniki Krakowskiej 2000, nr 269, s. 155.

⁷ Marta Urbańczyk, *Projekt pszczyńskich plant południowych – Park Daisy*, Kraków, Politechnika Krakowska 2007 (praca dyplomowa).

⁸ Ibidem

potencjalny przechodzień wkracza w sekwencje kolejnych wnętrz odzwierciedlających w symboliczny sposób kolejne etapy życia księżnej, głównie poprzez nawiązanie do stylów w sztuce ogrodowej, obowiązujących w tych latach. Do każdej kolejnej części prowadzi brama nawiązująca formą architektoniczną do stylu ogrodowego panującego we wnętrzu. Każda pełni rolę przystanku w spacerze, intryguje i zachęca do odkrywania dalszych zakątków założenia.

Pierwszy ogród nazwany "Angielska stokrotka", urządony w stylu ogrodowym historyzującym, odzwierciedla dzieciństwo Marii Teresy Oliwii Cornwallis-West spędzone głównie w rodzinnej posiadłości w New Lands⁹. Jest to ciąg ogrodów kwaterowych, obsadzonych ciętym bukszpanem i wypełnionych połaciami stokrotek. Tło dla scen ogrodowych tworzą liczne odmiany kwitnących w różnych kolorach rododendronów. W centrum tego założenia znajduje się altana z rzeźbą małej Daisy, nawiązująca do altany zlokalizowanej na Polanie Daisy w ostatnim ogrodzie. To dwa bardzo ważne punkty całego założenia. Tworzą rodzaj przeciwległych biegunów – rozpoczynają i kończą park Daisy. Znajduje się tu również ogródek dziecięcy z zapleczem sanitarnym, szkolna klasa letnia oraz rzeźby przedstawiające rodziców i rodzeństwo księżnej.

Il. 3. Park Disy – projekt zagospodarowania terenu pszczyńskich plant. Źródło: fot. autora

Fig. 3. Daisy Park – the project of the spatial development of the terrain of South Planty Park in Pszczyna. Source: il. author

Kolejne wnętrze ogrodowe „Szczęśliwe lata” urządzone jest w stylu secesyjnym. Związane jest z najwspanialszym okresem życia księżnej - z małżeństwem, balami, przyjmowaniem gości, bez troską zabawą, panowaniem w Książu na Dolnym Śląsku i w Pszczynie. Ten styl dominował wówczas w sztuce ogrodowej, był również nadzwyczaj ceniony, wręcz ulubiony samej księżnej. Ogród jest asymetryczny, oparty przede wszystkim na długich giętkich liniach. Tworzą one układ ścieżek podkreślony żywopłotami

⁹ B. Górniczek, B. Jaske-Cybulska, *Księżna Daisy. Pani na Książu i Pszczynie*, Mikołów Wydawnictwo Kamilia, 2001, s. 26.

z tawuł wczesnych. Połacie stokrotek wyznaczają swobodny, płynny kształt zieleni wysokiej i niskiej. Zieleń wysoka zasłania budynki o nikomej wartości historycznej, zieleni niska – oparta na nieprzerwanym ciągu rododendronów – otwiera i podkreśla widok na Stare Miasto.

Trzeci ogród „Od szczęścia do samotności” przedstawia te lata życia księżnej, w których w sztuce ogrodowej panował modernizm i w tym stylu został urządzone. Wtedy w małżeństwie księżnej rozpoczęły się kłopoty, które spowodowały rozwód, w związku z czym opuszczona przez męża kobieta zamieszkała samotnie w Książu. Wnętrze ogrodu stanowi system geometrycznych, regularnych płaszczyzn zbiorników wodnych, ścieżek, placów, połaci stokrotek i roślinności. W tej części parku pozostawiono również dużo przestrzeni trawnikowych z myślą o miejscach odpoczynku. Konsekwentnie zieleń wysoka zlokalizowana jest po stronie południowej ogrodu, zasłaniając zabudowę mniej cenną pod względem historycznym, a zwracając uwagę na panoramę Starówki.

Czwarty ogród „U kresu życia” w symboliczny sposób przedstawia okres II wojny światowej, w czasie której schorowana i opuszczona przez bliskich Daisy umiera. We wnętrzu ogrodowym zieleń została ograniczona do minimum, a płaszczyzny trawnikowe zastąpiono żwirem. Bieg ścieżek zaznaczono w przestrzeni ciągiem czarnych kamieni. Najistotniejszym punktem jest miejsce symbolizujące śmierć księżnej. Zanika tu ciąg stokrotek towarzyszących przechodniom w każdym poprzednim ogrodzie. Dodatkowo efekt potęgują cztery monumentalne cisy, często sadzone na cmentarzach z uwagi na swój symboliczny wyraz.

Po przekroczeniu granic tego ogrodu wkraczamy do piątego wnętrza ogrodowego „Pamięci”. Całość założenia została urządzone w stylu ogrodu krajobrazowego, nawiązując w ten sposób do korzeni księżnej i spędzonego w Anglii szczęśliwego okresu dzieciństwa. Najważniejszymi elementami kompozycyjnymi w tym wnętrzu są symbolicznie przedstawiony legendarny perłowy naszyjnik i polana Daisy. Do formy sześciometrowego sznura pereł księżnej nawiązuje swobodny, płynnie przebiegający przez całe wnętrze żywopłot krzewów, które tworzą tawuły wczesne w okresie kwitnienia pokrywające się niezliczoną ilością białych kwiatów, przypominając zaginioną biżuterię do dziś pożądaną przez poszukiwaczy skarbów. Polana Daisy przypomina kształtem stokrotkę; jej płatki zaznaczone są głównie nasypami ziemnymi i połaciami tych kwiatów. Obsadzona szumiącymi brzożami stanowi miejsce zadumy i refleksji. W zaakcentowanym krzewami rododendronów centrum polany znajduje się plac ze wspomnianą altaną. Jej forma nawiązuje do kształtu podstawy ściętego przewróconego pomnika. Pusta w środku prowokuje potencjalnego przechodnia do spojrzenia w niebo.

Wszystkie ogrody o różnych stylach scala aleja stokrotek - główna ścieżka, której towarzyszą wspomniane już połacie tych kwiatów. Z upływem symbolicznie przedstawionego czasu owe pola zmniejszają swoją powierzchnię, zanikając we wnętrzu poświęconym okresowi wojny. Symbolicznie przedstawiają w ten sposób śmierć Daisy. Dodatkowym elementem łączącym wszystkie wnętrza są rododendrony – ulubione krzewy Daisy, sprowadzone przez nią do Pszczyny. W ogrodzie poświęconym dzieciństwu w okresie kwitnienia stanowią feerię barw. Im bliżej miejsca symbolicznego kresu jej życia tym bardziej dominuje biel wśród kolorów kwiatów.

4. PODSUMOWANIE

Park Daisy w postaci plant ma możliwość ożywić kulturowo miasto, zwiększyć jego atrakcyjność. Jest ciekawym sposobem na zagospodarowanie zaniedbanych terenów, podniesienie jakości życia mieszkańców i potencjalnym miejscem rekreacji i wypoczynku. Wzorem wielu miast Europy Zachodniej stanowi historyczną myśl przestrzenną miasta i tworzy zielony pierścień wokół Starówki. Ma walory, które zainspirują architektonicznie i krajobrazowo, a także ożywią i dowartościują inne zaniedbane miasta historyczne i zabytkowe.

SOUTH PLANTY PARK – DAISY PARK AS A COMPLETION OF THE VERDURE RING OF PSZCZYNA

1. HISTORY AND THE CURRENT STATE

Pszczyna is situated between a complex and industrial agglomeration of Katowice and The Beskids with Bielsko-Biała as the major city of the southern part of the voivodship. Pszczyna gained its urban rights in the 13th century as a result of its development in close proximity to the important trade routes leading from Ukraine via Lesser Poland and Moravian Gate towards the south of Europe. Pszczyna's role as an important communication hub has not changed since then. Nowadays the route Oświęcim-Rybnik and Gdańsk-Katowice-Bielsko-Biała (towards the Polish border with Slovakia in Żywiec and with Czech Republic in Cieszyn) intersect in Pszczyna. Not only closeness of important land routes but also 100km distance from airports in Pyrzowice, Balice and Ostrawa is an advantage for the city.

The location of the city and its rich history connected with the centre of ducal authority in this region influenced the fact that Pszczyna for centuries has been a substantial trade and services centre in this part of the voivodship. It determined Pszczyna to stand out as a capital of the region and the poviat.

What is interesting, Pszczyna was not infected, in contrary to some neighbouring towns, by the coal and iron industry typical for the Upper Silesian region. The economic structure of the community is based mainly on agriculture, horticulture and breeding but also on tourism. Tourist attractions such as Castle Museum, the English-style park and the old town with the market square play a significant role in this place. All of them create one, perfectly harmonious entity, thanks to which Pszczyna managed to win the title of "The Pearl of Upper Silesia".

The Castle Museum in Pszczyna, more precisely a Ducal Palace, gained its "castle" title thanks to its historic defensive structure with gothic architecture which once overlooked the rest of the city. The present-day castle functions as a museum where the visitors are able to come across the elements of tradition connected with the kin of Turzo, Promitz, Anhalt and Hochberg. For this purpose the original interiors from the 14th and 20th century were open for tourists so they can examine numerous exhibits. Besides the building of the castle itself, the complex includes a few more historic buildings such as: The Gate of The Chosen (Brama Wybrańców), the castle Outhouse, the Stables, the Riding Stables and the Coach-house. The palace is visited by over one hundred thousand people annually and is one of the most recognized in this part of the country.

The Dukes of Pszczyna residence does not rely only on the Castle Museum but represents a type of the park composition, particularly essential in the garden design. Both parts together are the great example of the palace-park complex, which is the spatial and functional combination of the housing objects (castle or palace) with the garden or park composition, and for which the integrity of the landscape is the supreme attribute.¹⁰

Pszczyna Park is divided into three parts: Wild Park (Dziki Park), Castle Park and Rail Park (Park Dworcowy) and occupies together about 156 ha of the terrain. The first one surrounds the old town from the west and is the largest one. It consists of Dzika Promenada (Wild Promenade) established at the turn of the 18th and 19th century, "Three Oaks" – the place commemorating the assembly of the Silesian Uprising insurgents, as well as modern golf course and Wisent Preserve opened in June 2008.

¹⁰ Definition as in M. Siewniak, A. Mitkowska, *Tezaurus Sztuki Ogrodowej*, Oficyna wydawnicza Rytm, Warszawa 1998, entry: zespół pałacowo-parkowy (palace-park complex), p. 294

The park borders with the old town on its south part and surrounds the castle from three sides. It occupies 48ha which was arranged as a landscape park¹¹ established on the basis of the natural landscape. The garden space was arranged from various "pictures" (garden scene) and designed using the sequence of interiors, lawn surface, irregular forms of trees and water elements with its natural character (based on the flow of the Pszczynka river) with architectural buildings (an ice house, teahouse, arch bridges on the waterway), numerous view connections and the system of irregular roads.

The third part, Rail Park, connects the area of the Castle Park with the railway station and surrounds the old town from the east side. In this place there is a Pszczyna Village Heritage Park that occupies 2 ha. The most precious monuments of the rustic wooden architecture were gathered here. Inside the particular objects you can find various authentic artifacts characteristic for the region. Moreover, in the old amphitheater there is a new skate-park.

The Old Town, surrounded with verdure from three sides, preserved its traditional, medieval, octagonal spatial arrangement with all its substance and numerous historic buildings. In the centre of the town there is a wide market square surrounded with a line of partly restored tenements dating from the 18th and 19th centuries. There are a few important architectural pieces like neo-Renaissance Town Hall, neo-baroque evangelical church and the building of the catholic church. In the Old Town, on the Piastowska Street there is also a Silesian Press Museum.¹²

Through ages the spatial development of the town remained within the borders of the Old Town. Thanks to it, it is possible to revoke the layout of the medieval Pszczyna with its squares, streets and historic buildings. Such a reconstruction is easier also owing to the distinct city's fortification which was a natural obstruction for the territorial expansion of the town. This is certified by the layout from 1749 which almost in all aspects responds to the original urban layout of Pszczyna in its early times.

The market square in Pszczyna has a rectangular shape but its western part diverts from its regular form as there was once a fortified grad¹³ adhered here. Throughout the long time the town maintained its closed character. The only way out led through two city gates, even after no fortification remained. Only in 1895 Pszczyna begun to expand southwards. It did not change the character of the city in terms of the city centre layout.

2. DESIGN SUGGESTIONS

Suggested plans of Pszczyna development included in numerous documents assume the improvement of the local and regional tourism.¹⁴ In Pszczyna it can be done by preserving the natural and cultural values, keeping the precious urban layout and emphasizing the essence through creation of the additional Planty Park which will mark out the southern border of the Old Town. The Planty Park is supposed to improve the spatial structure, eliminate parking zones from the city centre, stress the importance of the historic Old Town and create, together with the remaining parks, the green ring around the oldest part of the city. The Old Town featured in that way would gain attractiveness and its borders would be distinctively marked out as it works for similar solutions in cities like Vienna, Cracow or German Münster and Soest

¹¹ Ibid., entry: krajobrazowy park (landscape park), p. 119-120

¹² Z. Bieńkowska, T. Piekarz, A. Ważny, I. Zając *Pszczyna. Studium historyczno-urbanistyczne, część I*, Pracownia Konserwacji Zabytków w Rzeszowie, Pracownia Dokumentacji Naukowo-Historycznej, Rzeszów 1984 rok.

¹³ L. Musiał, *Pszczyna – Monografia historyczna*, Nakładem magistratu Miasta Pszczyny, Katowice 1936, s. 260-262

¹⁴ Sejmik Województwa Śląskiego, *Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2020*, 4 lipiec 2005, str. 66

Such activities seem to be essential for Pszczyna to preserve its touristic attractiveness mainly, regarding an important coherence of the palace-park assumption and the Old Town. Currently the old tenements are being restored successively and the renovation of the paving stone on the market square and ducal stables is being prepared. However, after finishing Wisent Preserve in 2008, modernization of the existing parking zone and opening a new commercial street within the terrain designed for the above-mentioned Planty Park is the most crucial assumption of the city authorities. During recent years the policy of the city development leads in this direction. A range of new, highly remarkable but somehow connected with existing architecture tenements were built in the city. The plots for new buildings were also measured out.

The terrain designed for the mentioned Planty Park can be divided into two parts, completely different in terms of spatiality and specification. The western part, rarely visited by tourists or inhabitants, is deprived of adequate technical and communication infrastructure. What is left after the Jordan's park deteriorates gradually being covered by wild plants only. It is also a place where you can come across illegal dumping grounds. This terrain does not have any specific investment plans for the near future. In the eastern part, however, there are plans for the already mentioned commercial street together with a new parking zone. Despite undertaken investments, the ground still seems to be neglected. Because of the parking zone and commercial building here, the terrain is under strong anthropopression. It also does not have appropriate technical infrastructure and there is no verdure whatsoever.

Negative changes disrupt the clarity of the landscape-urban character of the city which plays such an important role in the process of tourism promotion. Harmony, besides reasonable factors like comfort, prices, health and ecology, is a factor encouraging tourist to visit the city. In the process of tourism promotion emphasis on harmony should play an essential role. *Primum non nocere* is crucial here. First, do not allow any action that would ruin harmony.¹⁵

The idea for spatial development of Pszczyna, which could solve the issue, is a new (2007) project¹⁶ of the Duchess Daisy Planty Park. Duchess Daisy is a characteristic figure of the 19th century Pszczyna who meaningfully revokes rich history of the Pszczyna region. The duchess' gardens could become a precious complex representing a type of cultural, educational and sentimental tourism.

Rich and sometimes even controversial history of Maria Teresa Oliwia Cornwalis-West's, known as Duchess Daisy, life intrigues even today. A legend about a Daisy's lost, six-meter long pearl necklace is extremely popular in the region. Presumably it was buried together with the Duchess in an unknown place. Reference to the person of the Duchess seems to be even more obvious regarding the fact that there is still no place in the city commemorating such an important figure who was once attracting personages from whole Europe and other parts of world to visit Pszczyna. Today the figure of Daisy is an element of the regional identity, highly respected in Europe-wide and locally.

An attempt to combine the green belt with the life of the Duchess gives a possibility to create a narrative landscape, telling the story of Daisy. This modern assumption would show to the local community that city verdure can be something more than an insignificant floral arrangement. Daisy Park as a Planty Park surrounding the old town can have a symbolic and educational meaning.

¹⁵ W. Kosiński, *Aktywizacja turystyczna małych miast. Aspekty architektoniczno-krajobrazowe*, Monografia (Politechnika Krakowska) 269, Kraków 2000, p.155

¹⁶ A Project of Pszczyna South Planty Park – Daisy Park (Projekt pszczyńskich plant południowych – Park Daisy), dissertation Author: mgr inż. Marta Urbańczyk, Promotor: Dr hab. Inż. Arch. Wojciech Kosiński, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej, kierunek : Architektura Krajobrazu (2007)

3. DETAILS OF THE CONCEPT

Searching for the way to picture the connection of the park and the Duchess Daisy, the space of the Planty Park was divided into five main parts, all of which can be identified with the interiors division (according to the architectural and landscape analysis)¹⁷. However, their borders were moved due to various logical aspects. Assuming the east to west direction of sightseeing, a visitor-to-be enters a sequence of following gardens reflecting in a symbolic way the following stages of Duchess' life, mainly by referring to the contemporary styles in garden design. Each part can be entered through the gate revoking in its architectural form the style of the gardens' interiors. There are thresholds between the neighbouring stages of the tour which encourage visitors to discover further corners.

The first garden is called an „English Daisy” and it is arranged according to the historicism art in garden design. It reflects the childhood of Maria Teresa Oliwia Cornwallis-West which she spent mainly in her family manor in New Lands. It is a sequence the gardens planted with boxwood and carpets of daisies. Colorful rhododendron creates the background for the garden scenes. In the centre of this project there is a shed with young Daisy's sculpture resembling the shed localized in the Daisy Glade in the last garden. These are two major spots in the whole project. They establish two counterpart poles – they begin and end the tour through the Daisy Park. In this part there is also a Children Garden with sanitation infrastructure, school summer class and the sculptures of the Daisy's parents and siblings.

The next garden, „Happy Years” is arranged in the Art Nouveau style. It is connected with the most wonderful period in Duchess' life, that is her marriage, balls, receptions, care-free life and fun, reign in Książ in Lower Silesia and in Pszczyna. This trend, Art Nouveau, was a dominating one on the contemporary garden design. It was also highly respected by the Duchess, even her favourite. The garden is asymmetric, based mainly on long, flexible lines. They create a network of paths stressed by the hedge of meadowsweet. Daisies carpet marks loose and smooth shape of the high and low verdure. High verdure curtains buildings that have little historic value, low verdure, based on continuous line of rhododendrons, opens and emphasizes the view into the old town.

The third garden, „From happiness to loneliness” portrays those years of Duchess' life when the garden design was dominated by art modernism. In this period the troubles began in the Duchess' marriage leading to a divorce. Abandoned by her husband, Daisy was now living alone in Książ. The garden interior is a system of geometric, regular surfaces of water basins, paths, squares and further daisies carpets. In this part of the park there is also a lot of lawny space for the purpose of recreation. Consistently, high verdure is localized on the south side curtaining the less valuable buildings and attracting the attention on the old town.

The fourth garden „End of life” portrays in a symbolic way the Second World War period during which ill and lonely Daisy dies. Verdure in the interior is mineralized and the lawny ground is replaced by gravel. The paths are marked with black stones. The most important spot is the place symbolizing the death of the Duchess. The line of the daisies present in the previous gardens ends here. The effect is maximized by the presence of four monumental yew trees which are often planted on the grave yards because of their symbolic character.

The last, fifth garden is called „Memory”. The idea was to arrange it in the spirit of landscape garden referring to the English origin of the Duchess and the time of her happily lived childhood. The most important elements of the composition in this interior are symbolically portrayed legendary pearl necklace and the Daisy Glade. A carefree, smooth hedge of meadowsweet, which covers with plenty of white flowers during blooming, running through the whole interior refers to the form of the Duchess' six-meter pearl neck-

¹⁷ Ibid.

lace. The Daisy Glade's shape resembles a daisy, its flakes is a ground covered with daisies. Planted with humming birches, the Daisy Glade is a place of meditation. In the centre of the glade there is a square with already mentioned shed. Its form resembles the shape of the reversed monument's base. Empty inside of the monument provokes the potential viewer to look up in the sky.

All five gardens with their various styles are linked with Daisies Alley – a main path accompanied with mentioned daises carpets. Together with symbolical time flow, the carpets change its scale vanishing in the garden dedicated to the Second World War. This way they portray Daisy's death. The additional link between all gardens is rhododendron, Daisy's favourite bush, which she brought to Pszczyna. In the first garden flower bloom with a range of colours. The closer to the symbolic end of life, the dominating colour is white.

4. SUMMARY, CONCLUSIONS

Daisy Planty Park has an opportunity to liven up the cultural life of the city and improve Pszczyna's attractiveness. It is an interesting solution for the neglected areas arrangement, life improvement in the neighborhood and creation of a potential recreation place. As in many other West European cities it implements the idea of the urban layout with green ring surrounding the old town. Thus, it has model values which can inspire the architectural and landscape animation and encourage other historic but neglected places.

BIBLIOGRAFIA

- [1] M. Siewniak, A. Mitkowska, *Tezaurus Sztuki Ogrodowej*, Warszawa Oficyna wydawnicza Rytm 1998.
- [2] L Musiał, *Pszczyna. Monografia historyczna*, Katowice Magistrat Miasta Pszczyny 1936.
- [3] W. Kosiński, *Aktywizacja turystyczna małych miast. Aspekty architektoniczno-krajobrazowe*, Monografia Politechniki Krakowskiej 2000 nr 269.
- [4] B. Górniczek, B. Jaske-Cybulska, *Księżna Disy. Pani na Książu i Pszczynie*. Mikołów Wydawnictwo Kamilia, 2001.
- [5] *Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000 - 2020*, Sejmik Województwa Śląskiego 4 lipca 2005.
- [6] Z. Bieńkowska, T. Piekarz, A. Ważny, I. Zając *Pszczyna. Studium historyczno-urbanistyczne, cz. I*, Pracownie Konserwacji Zabytków w Rzeszowie, Pracowania Dokumentacji Naukowo-Historycznej, Rzeszów 1984 r.

O AUTORZE

Magister Inżynier Marta Urbańczyk, Absolwent Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej, kierunek: architektura krajobrazu.

AUTHOR'S NOTE

Marta Urbańczyk, Master of Science of Landcape Architecture, Cracow University of Technology, Faculty of Architecture, studies in field of Landscape Architecture.